

Леџенде београдској универзитетској

Једна занимљива и вредна серија публикација

Под горњим насловом Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду почела је од пре извесног времена да организује изложбе и разговоре и да с њима у вези издаје пригодне публикације које прате сваку изложбу, и то све с намером да представи „оне професоре са нашег најстаријег универзитета, који нису више међу живима, а који су својом професионалном и ван-професионалном биографијом обогатили духовни живот нашег народа“. Један заиста занимљив и вредан подухват коме, колико нам је познато, наша културна јавност није до сада поклонила ону пажњу коју заслужује. Додуше, изложбе су биле па прошле, а разговори су се водили и предавања су држана док су изложбе биле у току. Међутим, оно што је остало јесу публикације о личностима којима су изложбе и разговори били посвећени. О њима је у овом приказу реч. При том је потребно нагласити да је свака публикација посвећена једној личности. Она није каталог који у стандардном смислу прати изложбу, мада га организатор назива каталогом (а и ми ћемо га тако звати), нити је у питању научна монографија о личности. То су веома укусно опремљене књижице о личностима којима су посвећене, с много фотографија, факсимила, репродукција, цртежа и свега оног што је у вези с њиховим укупним животом, радом и делом. Само читање ових каталога веома је олакшано на тај начин што то није текст који се ниже *in continuo* – а који би, ако би био представљен у том облику, могао да буде монотон – већ је састављен од кратких, језгровитих и самосталних текстуалних целина од по неколико редова, али сложених систематски, у оквиру одређених поглавља, која, укупно узев, дају целовиту слику о животу, раду, делима, па и о најглавнијим идејама и, евентуално, открићима до којих су одабране личности долазиле. Наравно, на популаран начин (колико се то могло) – јер су каталози намењени не само научној и стручној јавности већ и сваком нашем образованијем грађанину који би се заинтересовао за неку од личности о којој је реч. Кажемо углавном, јер се у каталогу дају веома исцрпне

библиографије и прегледи дела сваке од личности, као и онога што се о њима писало, и то поштујући управо научну и стручну акрибију.

До сада су се појавила четири каталога (који су пратили изложбе): о математичару Михаилу Петровићу Аласу, о проучаваоцу класичних језика и античке културе Аници Савић Ребац, хистологу и сексологу Александру Ђ. Костићу и архитекти, историчару и проучаваоцу градитељства у нас Александру Дероку. Но изложбе и каталози обележавају тек почетке ове активности Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“. Предвиђа се одржавање још читавог низа изложби, разговора, предавања и каталога о знаменитим наставницима Београдског универзитета, свима онима који су оставили трага не само у науци и струци коју су представљали, него и у „ванпрофесионалним“ активностима.

Избор личности, како се наводи у уводној напомени организатора, условљен је пре свега „ставовима научне јавности“, али и „квалитетом грађе“ која на изложбама може да се представи. Из тога нормално произлази да редослед њиховог представљања не значи рангирање по значају и вредности дела сваке од њих за нашу науку и културу. Он ће зависити највише од тога колико је релевантног материјала организатор успео да сакупи, јер је првенствени циљ ових изложби и каталога да се о одабраном универзитетском наставнику добије што вернија и што потпунија слика.

Да подсетимо да је организатор, то јест Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, предвидео да се излагања на предавањима, која се организују приликом сваке изложбе, штампају у посебном зборнику. Свеске зборника објављиваће се на сваке две године. Зборник треба да носи наслов циклуса, то јест *Леџенде Београдског универзитета*. Но у овом осврту о том Зборнику не може још увек ништа да се каже, јер прва свеска треба да се појави тек крајем ове године, када Београдски универзитет слави сто година од свог оснивања.

Висока вредност каталога постигнута је захваљујући, пре свега, ауторима, који су истовремено били и аутори изложби. То су стручни радници Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“: библиотекар саветник Марија Вранић-Игњачевић (коаутор сва четири до сада објављена каталога), библиотекар мр Драгана Бесара (коаутор каталога *Михаило Петровић Алас, Аница Савић Ребац и Александар Ђ. Костић*) и сарадник Дубравка Милошевић (коаутор каталога *Аница Савић Ребац, Александар Ђ. Костић и Александар Дероко*). Такође треба поменути и име креатора дизајна Мирјане Пиштало-Глигоријевић због изванредне опреме каталога.

Аутори су уложили велики труд у сакупљање материјала, његово сређивање и обраду, како би га презентовали посетиоцима изложби и читаоцима. И заиста, све што се у каталозима налази представља прворазредни документациони материјал и делује импресивно. При том бисмо посебно истакли веома пажљиво и савесно навођење обиља чињеничких података, као и исцрпне библиографије радова како личности о којима је реч, тако и других који су писали о њима и њиховим делима, и њихових савременика и каснијих аутора. Као уводни текст, у сваком од каталога објављује се напис једног или неколико најпознатијих стручњака за области којима се одабрана личност бавила. Проф. др Љиљана Црепајац написала је изванредан уводни текст под насловом *Срж стваралаштва Анише Савић Ребаи*, а у каталогу о Александру Дероку објављена су чак два изврсна прилога, проф. др Бранислава Миленковића и арх. др Михаила Митровића, професора универзитета. Уводни текст у публикацији о Михаилу Петровићу Аласу написао је проф. др Драган Трифуновић, који се, како се види из библиографије која је објављена у каталогу, и раније бавио животом и делом овог нашег великог математичара. Најзад, да споменемо да је аутор уводног текста под насловом *Уместо предговора* у каталогу посвећеном Александру Ђ. Костићу, познавалац његовог дела и његов поштовалац проф. др Рубен Хан.

Већ сам досадашњи избор наставника Београдског универзитета потврђује да се ради о личностима које су својим радом и делом значајно допринеле не само областима које су биле главно поље њихове делатности, него и унапређивању наших знања и нашег духа уопште. Све ове личности којима су посвећене досадашње изложбе и каталози биле су признати делатници у науци, култури и уметности, људи широког духа, који су излазили изван граница својих дисциплина и урањали у културно-историјске, уметничке и научне области каткада врло удаљене од њиховог позива.

Зар је у вези с оним што је речено потребно подсећати на путописе Михаила Петровића Аласа – *Кроз њоларну област, У иарсићу гусара, С океанским рибарима* и друге – или на његову књигу *Роман јегуље*, који смо ми који припадамо старијим генерацијама, као тинејџери, а и касније, читали такоређи без даха. Из њих смо стицали знања, као из најпоузданијег извора, о свету науке, али и о животу у крајевима и географски и временски од нас далеких, на један широко приступачан начин. Али из каталога посвећеног Михаилу Петровићу Аласу сазнаје се и много више од тога. Познато је да се страствено бавио рибарењем на Дунаву (због тога су га и прозвали „Мика Алас“). Колико је био изванредан познавалац дунавског риболова и колико га је он у животу заокупљао – многи ће дознати тек из овог каталога. Михаило Петровић Алас је поседовао оригиналне примерке првих застава Београдског

рибарског удружења. Ту је и фотографија брода „Караш“, који је принц Ђорђе Карађорђевић купио за паробродство Мике Аласа, основано 1920. године. М. Петровић је такође успео да наговори једног од највећих добротвора Београдског универзитета Луку Ђеловића Требињца да купи један стари магацин на Дунаву и да ту отвори радионицу за оправку чамаца. На фотографији спољњег изгледа ове радионице јасно се чита исписана фирма „Радионица чамаца“. А у издању Српске краљевске академије (1941), у едицији „Српски етнографски зборник“, објавио је М. Петровић рад *Ђердајски риболови у прошлости и садашњости*. Но тиме се још не исцрпљује његова пространа интелектуална и друга активност. Он је, на пример, у *Српском књижевном гласнику* објавио и један текст о Петру Петровићу Његошу, док је у напису под насловом *Једна недовршена или зађубљена ћириловейка Стивана Сремца* дао концептан критички осврт на дело овог српског аутора. Из каталога се такође види да је М. Петровић био у Одбору за изградњу Оцеанографског института у Сплиту, а касније и дугогодишњи члан његовог одбора. Конструктор је рачунара (мада тај рачунар није био претеча данашњих), који је у времену кад га је конструисао могао да се користи за решавање математичких проблема, односно, прецизније речено, могао је да служи за графичко приказивање диференцијалних једначина. Као резервни официр радио је на криптографији, и његов систем шифара користио се годинама у раду наше предратне војске и дипломатије. Ту су и подаци са фотографијама његових наставника из Србије Димитрија Нешића и Љубомира Клериха, као и из Француске Анрија Поенкареа, Емила Пикара и других (посебно оних код којих је бранио докторски рад); затим фотографије његових ученика, од којих су му неки касније постали сарадници и наследници: Јована Карамате, Милоша Радојчића, Симе Марковића и других, с библиографским подацима о њиховим докторским тезама које су код њега радили.

У каталогу посвећеном Александру Ђ. Костићу указано је на његов значајан допринос у области хистологије и сексологије. Он је био оснивач чувеног Хистолошког института у оквиру београдског Медицинског факултета, у који, од када је из њега био избачен 1946. године, није више крочио до краја живота. Уопште је прилично простора у каталогу дато прогањањима којима је А. Ђ. Костић у послератном раздобљу био изложен, и то од времена кад је био избачен с Медицинског факултета, па све до скандала кад највиши представници комунистичке власти (међу онима који су га прогањали наведено је име Тихомира Влашкалића) нису дозволили да му се 1973. године уручи награда Вукове задужбине, коју је добио као признање за борбу коју је водио за чистоту српског језика и неговање ћирилице. Али и после тог инцидента комунистичка власт се односила незахвално према њему и његовом труду

да допринесе како нашој медицинској науци, тако и култури општине. Наводимо, примера ради, да је у позним годинама у Гроцкој створио „Музеј еволуције живих бића и развоја цивилизације“, у коме је изложио знатан палеонтолошки, археолошки и други материјал који је успео у околини да сакупи, а у коме се налазе ретки и драгоцени примерци. Тај музеј завештао је општини Гроцка. Међутим, општинска власт је после његове смрти преименовала то његово завештање у завичајни музеј, без спомињања његовог имена, и на крају га је затворила, упркос томе што је то импозантна збирка од неких 500 експоната, међу којима се налазе, на пример, и остаци претече коња, стари око дванаест милиона година. У каталогу је простор посвећен и Костићевом бављењу фотографијом и музиком. Мало је познато да се, поред тога што је на Медицинском факултету основао фото-филмско одељење (режирао је и неколико научних филмова), бавио и уметничком и документарном фотографијом. И на пољу музике је оставио трага. Био је изврстан пијаниста, а бавио се и компоновањем. Све те његове активности су не само назначене већ и документоване бројним прилозима: илустрацијама, репродукцијама његових уметничких фотографија, фотографијама насловних страна његових објављених композиција, библиографијом њихових музичких издања итд. Овде се такође наводи да се Александар Ђ. Костић чак припремао да приреди и солистички концерт на Коларчевом народном универзитету, на коме би извео клавирска дела Фредерика Шопена. Али ни ту своју намеру није могао да оствари, јер је и у томе био ометен, опет из политичких разлога. Ипак, захваљујући сину Војиславу, направљен је студијски снимак тог концерта, који је доцније преснимљен на CD.

Ко није упознат са стваралаштвом Анице Савић Ребац, наћи ће у каталогу довољно података који оправдавају то што су је аутори уврстили у легенде Београдског универзитета. Истина је да је њено укупно дело остало на изванредан начин незавршено, јер је прерана смрт пресекала њен плодан рад на античким студијама, као и на проучавању немачке и енглеске књижевности, а посебно, на превођењу немачких и енглеских песника на српски језик, али такође и на достојном презентовању Његошеве *Луче микрокосма* у немачком и енглеском преводу, и опште у проучавањима овог Његошевог мисаоног и религијског пева. Проф. др Љиљана Црепајац је открила и указала на ону суштаствену нит у делу Анице Савић Ребац, почев од докторске дисертације, *Преишлайонске ерошологије*, па до њених најзрелијих разматрања Спинозинине доктрине о љубави. Поред античких студија, огледи из немачке и енглеске књижевности, као и преводи немачких и енглеских песника, откривају њена поетска и књижевна, а такође и идејна усмерења. Томас Ман, Штефан Георге, Бајрон и Шели само су нека од имена која је Аница Савић Ребац откривала и с њима упознавала

наше читаоце. Њен рад на књижевности после Другог светског рата обележен је унеколико „њеним одушевљењем послератним комунистичким друштвом“. У каталогу се, уосталом прилично уздржано о томе пише, уз констатацију да је управо то њено одушевљавање вероватно утицало на уобличавање огледа о Шелију као великом песнику социјализма, као и да је оно формирало њену „одлуку да на енглески језик преведе партизанске песме“. У каталогу је такође добило своје место и излагање о њеној поезији. Споменути су сви који су после њене смрти изrekli о њој свој суд: Славко Леовац, Миодраг Павловић, Радомир Константиновић, Светлана Слапшак, Нада Поповић-Перишић и Живан Живковић. Наведени су и библиографски подаци о критикама које су о њеној поезији објављене онда кад се она појавила (Милана Кашанина у *Лейојису Мајшице српске* и Бранислава Миљковића у *Српском књижевном гласнику*). Њеном песничком и преводилачком стваралаштву посвећена је прилична пажња, и то потпуно оправдано. Наводи се да се Миљан Мојашевић интересовао за њену рецепцију превода Гетеовог *Фауста* који је превео њен отац Милан Савић, као и да је Светозар М. Игњачевић проучавао њене преводе енглеске поезије. Посебно поглавље је посвећено преводима и тумачењима Његошеве *Луче микроkozма*. Ту се, у ствари, даје потпуна библиографија радова који су о томе написани. То су радови Мирона Флашара, професора Љиљане Црепајац и Светлане Слапшак, Душана Пухала и других.

Арх. Михаило Митровић назвао је Александра Дерока дивом наше културе. Он је то заиста и био. Да почнемо од његовог импозантног опуса у коме је систематски и прегледно обрадио нашу стару архитектуру: цркве и манастире, као и средњовековне градове и утврђења. Но он је урадио и много више од тога. Изванредним цртежима, који су од прворазредне документарне вредности, извршио је архитектонске реконструкције изгледа многих од ових објеката порушених током историје: „Замишљен некадашњи изглед највишег дела старог града Прилепа“ (из рада *Маркови кули – град Прилеп*, објављеног у *Стиринуру*), „Реконструкција живота у Смедереву око 1480. године“ и друге (из више радова и књига: *Средњовековни градови на Дунаву*, *Средњовековни градови у Србији*, *Црној Гори* и *Македонији* и др). Изучавао је такође и фолклорну архитектуру, односно народно неимарство у многим нашим крајевима где се оно сачувало до његовог времена, и то како грађевинских и конструкцијских целина (видети на пример репродукцију цртежа „Једна воденица са Дунава“), тако и појединих детаља (на пример, цртежи детаља профане архитектуре из долине Лима, „Димњак од ћерамиде на Космету“ и др. из књига: *Наша фолклорна архитектура* и *Народно неимарство*). И у овом каталогу, као и у претходним о којима је овде реч, даје се обимна библиографија његових радова. То су све књиге и радови од велике

документарне и научне вредности, илустровани сјајним цртежима. Посебно привлаче пажњу његова проучавања Хиландара и Свете Горе, којима је наменио и посебне публикације, од којих истичемо књигу *Свети Гора*, која је не само богата информацијама него је и писана живо и непосредно. Њу је наменио широком кругу читалаца, и она је постала обавезан приручник свакоме ко хоће да се обавести о тој светој земљи. Многа од својих проучавања вршио је ради заштите архитектонског наслеђа. Но ништа мање није значајан ни његов пројектантски рад, почев од пројекта храма Светог Саве на Врачару још из времена пре Другог светског рата, па до кућа и вила у Београду и предлога за обнову Делијске чесме. Примера ради, наводимо кућу пуковника Елезовића у Његошевој 20, Обрада Симића у Тузланској улици, као и његову властиту кућу на Топчидерском брду. Дероко се бавио и ликовним стваралаштвом, негујући нарочито цртеж и акварел. Дружио се с нашим великим књижевником Растком Петровићем, с којим је путовао по манастирима Србије и Македоније. Преко Растка се у Паризу упознао и дружио са Савом Шумановићем и Паблом Пикасом. Илустровао је многе књиге, пре свега своје, али и других аутора (на пример, урадио је насловну страну за књигу Моме Димића *Живео живио Тола Манојловић*, а у песничкој збирци Растка Петровића *Ошкровење* објавио је као илустрације своја два мала дрвореза). Објављивао је и мање научне расправе у *Стирину* (гласилу Археолошког друштва), *Гласнику* Етнографског института САНУ, а писао је и успомене; објавио је две књиге успомена из некадашњег Београда: *А ондак је лејшио јеројлан над Београдом* и *Манџулуци око Калимеџана*. Александар Дероко несумњиво спада у личности које представљају легенду Београдског универзитета у пуном смислу те речи.

Каталози које смо овде приказали представљају – заједно с изложбама, разговорима и предавањима – тек почетак ове културне активности Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“. Из разговора с Маријом Вранић-Игњачевић, аутором овог пројекта, дознали смо да су, поред других, у припреми изложбе и каталози о бившим професорима Правног факултета Михаилу Константиновићу и Радомиру Лукићу, а да се планирају изложбе и каталози посвећени и другим нашим истакнутим правницима (на пример, Живојину М. Перићу). Иначе, од других наставника поменућемо имена Веселина Чајкановића и Владимира Ђоровића. Од наставника којима ће у најскоријој будућности бити посвећене изложбе изабрани су Хуго Клајн, а затим Рашко Димитријевић. Уколико Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ истраје на реализацији овог пројекта, он ће постати манифестација од знатног културног значаја не само за Београдски универзитет већ и за широку рецепцију српске науке, образовања и културе.

Александар А. Миљковић